

АНОТАЦІЯ

Мосора В.А. Джерела до вивчення історії трудової мобілізації українців дистрикту «Галичина» (1941 – 1944 рр.). – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України, Івано-Франківськ, 2026.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню та аналізу джерельної бази з проблеми використання окупаційною нацистською владою українських трудових ресурсів з дистрикту «Галичина» для покриття економічних потреб Німеччини у 1941–1944 рр.

Ретельний аналіз історіографічного доробку українських, діаспорних та зарубіжних науковців засвідчив, що на даний момент практично відсутні комплексні наукові праці, які б у повному обсязі висвітлювали головні аспекти досліджуваної теми. Попри те, що щороку історичні студії поповнюються новими працями, комплексної розвідки з вивчення джерел, які б висвітлювали проблеми використання нацистською владою українських трудових ресурсів з дистрикту «Галичина» для примусової роботи в Німеччині, досі немає. Узагальнюючі праці українських, діаспорних та зарубіжних дослідників охоплювали лише окремі аспекти проблематики, закладаючи тим самим підґрунтя для створення комплексної наукової роботи.

Аналіз архівних та опублікованих документів, періодичних видань, мемуаристики й усно-історичних свідчень дав змогу дослідити особливості використання примусової праці українського населення дистрикту «Галичина» в Німеччині. Архівні матеріали німецької окупаційної адміністрації, органів місцевого управління, бірж праці та провладних структур (Українського центрального комітету,

Українського національного об'єднання, «Мужів довір'я» тощо) дозволяють простежити масштаби політики трудової мобілізації українського населення Галичини. Ґрунтовне опрацювання матеріалів українських архівосховищ – Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Державних архівів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей – дало можливість комплексно розкрити різноманітні аспекти досліджуваної проблеми. Аналітичне й системне опрацювання цих матеріалів дозволило висвітлити ключові питання, зокрема: участь місцевої влади та відділів поліції в акціях набору робітників, квоти щодо відправки населення на роботу до Німеччини, пряму участь відділів праці та пропаганди у зазначених процесах тощо. Українські архівосховища також містять дані про кількість відправлених в Німеччину робітників, характер набору та способи транспортування населення до Третього райху. Водночас дослідження документів німецьких архівів та опублікованих збірників документів підкреслює інформацію про прагнення нацистської окупаційної влади виснажити й максимально використати трудовий потенціал населення з дистрикту для посилення економічних можливостей Третього райху.

Опрацювання українських періодичних видань, що виходили в період нацистської окупації дистрикту «Галичина», надало можливість прослідкувати інформацію про агітаційну політику Третього райху у сфері залучення та експлуатації українського населення для економічних потреб нацистів. Основними напрямками цієї політики було поширення масових агітплакатів, стінгазет, окремих повідомлень та розлогих публікацій у відповідних часописах. Тематика публікацій варіювалася від описів «німецького раю» для робітників до прямих закликів негайно їхати на роботу до Німеччини. Для підсилення власних тез нацистська влада використовувала на сторінках часописів прямі звернення відомих особистостей дистрикту (В. Кубійовича, К. Паньківського, А. Шептицького тощо). Проведений контент-аналіз україномовних

публікацій показав певну закономірність у доборі лексики, спрямованої на нав'язування потрібних тез широким верствам населення. Завдяки проведеному аналізу можна впевнено констатувати, що не існувало єдиної, сталої агітаційної політики з набору робочої сили в Галичині: ключові тези змінювалися залежно від періоду окупації та ситуації на фронті. Окрім того, дослідження засвідчило, що нацистська влада за допомогою підконтрольної преси активно нав'язувала ідею боротьби проти «спільного ворога» – більшовиків – з метою залучення нових добровольців для використання на різних роботах у Третньому райху. Водночас для українських робітників, які вже перебували в Німеччині, виходила друком спеціалізована преса, де публікувалися розпорядження, накази та інформація, що безпосередньо стосувалася їхнього становища.

Аналіз мемуарної складової дослідження засвідчив значний інформаційний потенціал у межах обраної теми. Матеріали мемуаристики містять відомості про особливості проведення масових примусових акцій – облав на місцеве населення та складання списків осіб, призначених до вивезення на роботу в Німеччину. Крім того, у таких джерелах подано інформацію про діяльність допоміжних організацій (УЦК та УНО), які займалися підтримкою робітників та їхніх сімей. Окремо зафіксовано дані щодо проведення саботажних акцій з боку відділень ОУН та УПА і місцевого населення, спрямованих на уникнення примусового вивезення робочої сили Галичини до Німеччини.

На противагу цьому, інформативність усно-історичних свідчень сприяла розкриттю особливостей процесу транспортування та використання трудових ресурсів дистрикту «Галичина» в економічній політиці Третього райху. Завдяки свідченням респондентів було здійснено аналіз побутових умов робітників, специфіки їхньої праці у сільському господарстві та індустріальному секторі виробництва, а також досліджено ставлення місцевого населення до українських добровільно-примусових робітників із дистрикту «Галичина», які безпосередньо працювали в Німеччині.

Ключові слова: Друга світова війна, примусова праця, спогади, джерельна база, плакати, преса, пропаганда, контент-аналіз, Німеччина, дистрикт «Галичина», Уряд праці, УЦК, Вермахт, ОУН, УПА.

SUMMARY

Mosora V.A. Sources for studying the history of labor mobilization of Ukrainians in the Galician district (1941-1944). – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 (Humanities) in the specialty 032 «History and Archaeology». – Vasyl Stefanyk Carpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2026.

The qualification work is devoted to the study and analysis of the source base on the problem of the use by the occupying Nazi authorities of Ukrainian labor resources of the district "Galicia" to meet the economic needs of Germany in 1941–1944.

A thorough analysis of the historiographical work of Ukrainian, diaspora and foreign scholars has shown that at present there are practically no comprehensive scientific works that would fully cover the main aspects of the topic under study. Despite the fact that every year historical studies are replenished with new works, there is still no comprehensive investigation into the study of sources that would cover the problems of the use of Ukrainian labor resources from the Galician district by the Nazi authorities for forced labor in Germany. The generalizing works of Ukrainian, diaspora and foreign researchers covered only certain aspects of the issue, thereby laying the foundation for the creation of a comprehensive scientific work.

The analysis of archival and published documents, periodicals, memoirs and oral history testimonies made it possible to investigate the features of the use of forced labor of the Ukrainian population of the Galicia district in Germany. Archival materials of the German occupation administration, local government bodies, labor exchanges and pro-government structures (the Ukrainian Central Committee, the Ukrainian National Union, "Men of Trust", etc.) allow us to trace the scope of the policy of labor mobilization of the Ukrainian population of Galicia. A thorough study of materials from Ukrainian archival repositories - the Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine, the Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies, the Sectoral State

Archive of the Security Service of Ukraine, the State Archives of Ivano-Frankivsk, Lviv and Ternopil regions - made it possible to comprehensively reveal various aspects of the problem under study. Analytical and systematic processing of these materials allowed us to highlight key issues, including: the participation of local authorities and police departments in the recruitment campaigns, quotas for sending the population to work in Germany, the direct participation of labor and propaganda departments in the aforementioned processes, etc. Ukrainian archival repositories also contain data on the number of workers sent, the nature of the recruitment, and the methods of transporting the population to the Third Reich. At the same time, the study of documents from German archives and published collections of documents highlights information about the desire of the Nazi occupation authorities to exhaust and maximize the labor potential of the population from the district to strengthen the economic capabilities of the Third Reich.

The study of Ukrainian periodicals published during the Nazi occupation of the Galicia district provided an opportunity to trace information about the Third Reich's propaganda policy in the sphere of attracting and exploiting the Ukrainian population for the economic needs of the Nazi authorities. The main directions of this policy were the distribution of mass propaganda posters, wall newspapers, individual messages and extensive publications in relevant magazines. The topics of the publications varied from descriptions of the German paradise for workers to direct calls to immediately go to work in Germany. To reinforce their own theses, the Nazi authorities used direct appeals from famous personalities of the district (V. Kubiyovych, K. Pankivsky, A. Sheptytsky, etc.) on the pages of magazines. The conducted content analysis of Ukrainian-language publications showed a certain regularity in the selection of vocabulary aimed at imposing the necessary theses on broad segments of the population. Thanks to the analysis, it can be confidently stated that there was no single, stable propaganda policy for the recruitment of labor in Galicia: the key theses changed depending on the period of occupation and the situation at the front. In addition, the study showed that the Nazi authorities, with the help of the controlled press, actively imposed the idea of the fight against the common enemy - the

Bolsheviks - in order to attract new volunteers for use in various jobs in the Third Reich. At the same time, a specialized press was issued for Ukrainian workers who were already in Germany, where orders, orders and information directly related to their situation were published.

The analysis of the memoir component of the study showed significant information potential within the chosen topic. The memoir materials contain information about the features of mass forced actions - roundups of the local population and the compilation of lists of persons designated for deportation to work in Germany. In addition, such sources provide information about the activities of auxiliary organizations (UTCK and UNO), which were engaged in supporting workers and their families. Separately, data were recorded on sabotage actions by the OUN and UPA branches and the local population, aimed at avoiding the forced deportation of the Galician workforce to Germany.

In contrast, oral historical evidence contributed to the disclosure of the features of the process of transportation and use of labor resources of the Galician district in the economic policy of the Third Reich. Thanks to the testimonies of the respondents, an analysis was carried out of the living conditions of the workers, the specifics of their work in agriculture and the industrial sector of production, and the attitude of the local population towards Ukrainian voluntary and forced laborers from the Galicia district who worked directly in Germany was also investigated.

Keywords: World War II, forced labor, memoirs, source base, posters, press, propaganda, content analysis, Germany, Galicia district, Labor Government, UCC, Wehrmacht, OUN, UPA.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в наукових фахових виданнях України

1. Мосора В. Політика мобілізації трудових ресурсів Галичини в роки німецької окупації у працях діаспорних та зарубіжних дослідників. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2023. № 47. С. 326–333.

URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/84>

DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2023.47.326-333>

2. Мосора В. Трудова мобілізація населення дистрикту Галичина в роки німецької окупації (1941–1944 рр.) (на матеріалах друкованого видання «Воля Покуття»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2024. № 50. С. 41–47.

URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/304826>

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.304826](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.304826)

3. Мосора В. Опубліковані спогади очевидців подій як джерело до вивчення трудової мобілізації галицького населення до Німеччини у 1941–1944 рр. *The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. 2024. № 33. С. 150–165.

URL: <https://mzu.history.org.ua/index.php/MZU/article/view/402>

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2024.33.150>

4. Мосора В. Політика вивезення працездатного населення Галичини на примусові роботи до Німеччини у часи німецької окупації краю 1941–1944 рр. в опублікованих спогадах очевидців. *Консенсус*. 2023. №4 С. 26–42.

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/79>

DOI: <https://doi.org/10.31110/konsensus/2023-04/026-042>

5. Стефанюк Г., Мосора В. Допоміжні акції Українського центрального комітету в справах галицьких робітників у Німеччині. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 6 (36). С. 1567–1578.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/25450/25428>

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-1567-1578](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-1567-1578)

Статті в іноземних наукових виданнях

6. Mosora V. The Issue of Labour in Germany in the Galicia district Press: Content Analysis. *Studia Historiae Oeconomicae*. 2024. № 42(2). S. 197–222. (Scopus, Web of Science)

URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/85212985366?origin=resultslist#>

DOI: <https://doi.org/10.14746/sho.2024.42.2.009>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

7. Мосора В. Джерела з історії трудової мобілізації українців дистрикту Галичина нацистською Німеччиною в 1941–1944 рр. *Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (3–7 квітня 2023 р.)*. Івано-Франківськ, 2023. С. 129 – 131.

URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/07/2023-tezy-vyk.pdf#page=129>.

8. Мосора В. Проблематика працевлаштування українців Галичини в 1941 – 1944 рр. в українській історіографії. *Соціально-економічний і політичний розвиток країн східної Європи (XVI – XXI ст.)* (11 травня 2023 р.). Умань, 2023. С. 75 – 78.

URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/6c1868e6-c6de-4671-9ddc-62bf555f8e0d/content#page=75>.

9. Мосора В. Вказівки німецької влади примусовим галицьким робітникам в Німеччині у 1941 – 1944 рр. (на матеріалах журналу «Вісті»). *Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI – XXI ст.)*. *Збірник матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю*. (9 травня 2024 р.). Умань, 2024. С. 92–97.

URL:<https://drive.google.com/file/d/1cwXZLwAbaJ5eJQE71d7qDo79xk7z4lgu/view>

10. Мосора В. Зарубіжна україніка про трудову мобілізацію галицьких робітників до Німеччини у 1941–1944 рр. *Україна крізь призму війни. Збірник матеріалів Всеукраїнської конференції*. (27 травня 2024 р.). Івано-Франківськ, 2024. С. 104–109.

URL:<https://drive.google.com/file/d/1KEv9Q85ucW5BSmpz5BVjBVmxDcFSu0Yd/view?usp=sharing>

11. Мосора В. Інформаційний потенціал преси Тернопільщини, як джерело вивчення нацистської політики залучення місцевого населення для примусово-добровільної роботи в Райху. *Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI – XXI ст.)*. Збірник матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (8 травня 2025 р.). Умань, 2025. С. 106–108.

URL:https://drive.google.com/file/d/1xDbJ532U65_aCaYJYg9NnB89RhBGKRSg/view